

РОЗДІЛ 6. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

6.1. Інституційні чинники формування територіальної мережі агротуризму в Україні

Пошук ресурсів економічного зростання як у сфері рекреації та туризму, так і в аграрному секторі є одним з головних напрямів досліджень в українській економічній науці. Розглядаючи територіальний туристично-рекреаційний комплекс як особливу форму організації господарства, слід підкреслити його вплив на інші галузі господарської діяльності, що мають специфічні соціально-економічні та природні характеристики. Головним завданням туристично-рекреаційного комплексу є отримання максимального рекреаційного та соціально-економічного ефекту. Ринкова трансформація рекреаційно-туристичних об'єктів породжує «хвилю» змін у інших об'єктах, що забезпечують сферу рекреації та туризму необхідними ресурсами зростання, у тому числі у просторі агрорекреаційної діяльності. Тому доцільним науковим завданням, є розгляд ринкових перетворень в сфері агрорекреаційної діяльності та перспектив розвитку мережі агротуризму як форми інтеграції інтересів усіх господарюючих суб'єктів на селі, і визначення на цій основі напрямків державної політики щодо активізації агротуристичного руху в регіонах України для підвищення добробуту сільських домогосподарств та потреб суспільства.

Ринкові трансформації в сфері агрорекреаційної діяльності, передумови розвитку агротуризму, як об'єкту дослідження території, відображено в наукових працях українських та закордонних фахівців: Липчук В. В., Липчук Н. В.,

Барановського Н.А., Смаля І.В., Пітлюч М.М., Михайлюк І.І, Николової М., Линкової М¹. В роботах цих та інших авторів передумови розвитку агротуризму розглядаються з різних сторін, і при цьому в наукових концепціях під терміном «агротуризм», вчені мають на увазі вид агрорекреаційної діяльності підприємців з надання послуг відпочинку та туризму на селі. На вирішення проблем агрорекреаційного природокористування, регіональної політики розвитку аграрного туризму як напрямку підприємництва, зайнятості населення спрямовано наукові дослідження Шимечко Г.І., Черевко Г.В., Герасименко В.Г., Чернявої А.Л.². За результатами їх досліджень розвинути теоретичні засади розвитку підприємницького потенціалу сільського «зеленого» та аграрного туризму. Аналіз публікацій показує, що більшість існуючих концепцій розвитку агротуризму не

¹ Липчук В. В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку: монографія /В.В. Липчук, Н.В. Липчук. – Львів: СПОЛОМ, 2008.–160 с. Эко- и агротуризм: перспективы развития на локальных территориях [Текст]: тезисы докл. II Междунар. науч. - практ. конф., 22-23 апр., 2010, Барановичи: РИО БарГУ, 2010.- 280с. Пітлюч М.М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід Європейських країн./ М.М. Пітлюч, І.І. Михайлюк // Науковий вісник Ужгородського університету.- 2011.- Серія Економіка.- № 33.-Ч.3 – С.154-158. Николова М. Бар'єри пред развитие то на селские туризм в България. //М. Николова, М. Линкова. - Списание «Диалог».- 2009. - № 5.- С.14-31.

² Шимечко Г. І. Агротуризм як напрям підприємництва: монографія / Г.І. Шимечко, Г.В. Черевко. – Львів: Ліга-Прес, 2009. – 206с. Герасименко В. Г. Аграрний туризм як вид підприємництва: монографія / В. Г. Герасименко, С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Пальміра, 2011. – 178с. Чернявая А.Л. [Мотивация развития сельского зеленого туризма с позиции занятости сельского населения в АР Крым.](#) // Экономика Крыма.- 2012. - № 2(39). – С.117-120.

розглядає наявність асиметрії його розвитку в Україні, не акцентується увага на проблемах інституційного забезпечення формування територіальної мережі агротуризму.

Проблеми організації мережі агротуризму в регіонах, заохочення сільського населення та домогосподарств до цього виду економічної діяльності є достатньо актуальними та науково дискусійними. У науковій доповіді «Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація», яка підготовлена колективом науковців під керівництвом академіка НАН України Гейця В.М., члена-кореспондента НАН України Бородіної О.М. та члена-кореспондента НААН України Прокопи І.В., звертається увага на необхідність модернізації вітчизняного аграрного сектору як суспільно-виробничої системи, взаємопов'язаного аграрного і сільського розвитку, на визначальну роль у цьому сільських громад, інституціональних чинників формування соціоекономічної моделі вітчизняного аграрного сектору³. В дослідженнях з регіональної економіки агротуризм розглядається як вид туризму, орієнтований на використання сільськогосподарських, природних, культурно-історичних й інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристичного продукту.

В той же час, науковці відмічають, що сучасний етап реформування аграрних відносин в Україні характеризується погіршенням фінансового стану та зниженням платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, недосконалістю кредитно-фінансової системи. Раніше задіяні інструменти аграрної реформи не розв'язали соціальних проблем села, а швидше навпаки, загострила більшість із них⁴. За попередніми даними Держстату України, у 2012 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з 2011р. становив 95,5%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 93,5%, у господарствах населення – 97,6%. (див.рис.1)⁵.

З року в рік зменшуються споживчі витрати селян, особливо на непродовольчі товари й послуги. Як наслідок, погіршується демографічна та міграційна ситуація. Динаміка середньо-місячної заробітної плати за видами економічної діяльності свідчить, що селяни в середньому заробляють близько 58% від заробітної плати, зайнятих в промисловості⁶. Міграційні процеси є реакцією населення на соціально-економічні труднощі останніх років, що приводить до значного відтоку населення не тільки з села до міста, а й за межі України. Так, за підрахунками західних фахівців М. Hofmann, D. Reichel від 3 до 5 млн. українців проживає за кордоном, і до 4 млн. українців знаходяться в інших країнах в якості нелегальних мігрантів, ще максимум 300 тисяч українців щорічно відправляються на заробітки за кордон⁷.

³ Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація. Наук.доп./ [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гутаров]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз.- К., 2012.- 56 с.

⁴ Андреева Н. М. Сучасна організація аграрного туризму в Україні як перспективний напрямок розвитку сільських територій / Н.М.Андреева, С. Г. Нездоймінов, І. М. Дишловий // Економіст.- 2011.- № 7. – С.25-28.

⁵ Стан сільськогосподарського виробництва у 2012 році. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/expres.htm>

⁶ Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності у 1997-2011 роках. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

⁷ Hofmann Martin, Reichel David. Ukrainian Migration: An analysis of migration movements to, through and from Ukraine. International Centre for Migration Policy Development (ICMPD). [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.integrationsfonds.at/laenderinformation/ukrainianmigration>

Доцільно зауважити, що низька питома вага частки оплати праці в структурі сукупних ресурсів домогосподарств, особливо у сільській місцевості (49,3% у 2011 р. в цілому по Україні), свідчить про те, що заробітна плата втрачає своє значення як основне джерело формування доходів домогосподарств (табл.1). У ринковій економіці кожне домогосподарство володіє певними економічними ресурсами і використовує їх ефективно з метою одержання доходу як засобу свого існування.

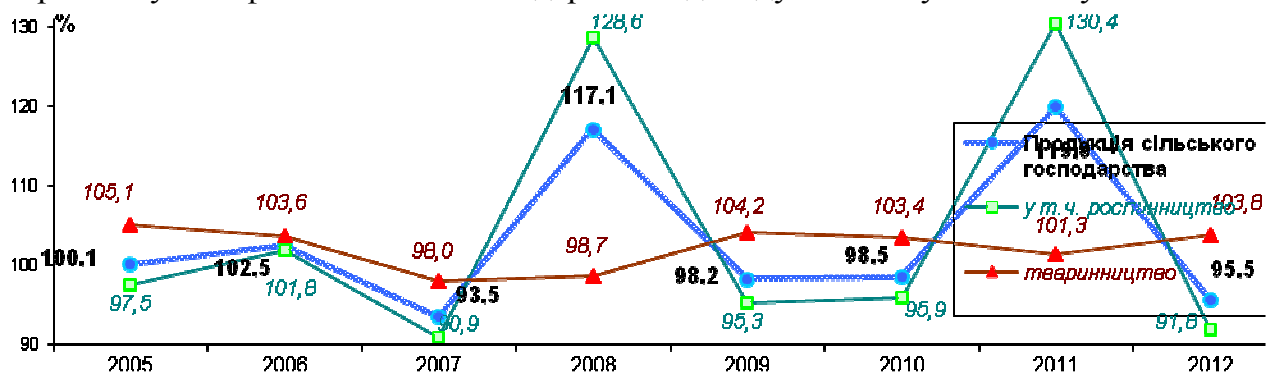

Рис.1. Динаміка обсягу сільськогосподарського виробництва в 2005-2012 р.р. (у відсотках до попереднього року)

Джерело: www.ukrstat.gov.ua. Експрес-випуск. Стан сільського господарства у 2012 році

Головним джерелом доходів сільських домогосподарств є доходи від ресурсів, які вони постачають національному виробництву, або ж доходи від чинників виробництва, насамперед послуг чинника «праця». Як свідчать наведені дані, в структурі ресурсів домогосподарств доходи в 2011р. від продажу сільськогосподарської продукції в порівнянні з 2003р. зменшились на 2,2 в.п., негативні тенденції простежуються і у динаміці доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості населення (див. табл.1)⁸. Чисельність сільських жителів складає 14,7 млн. осіб і за останні 15 років скоротилася на 1,8 млн. або на 12 відсотків, а чисельність дітей шкільного віку в сільській місцевості зменшилась на третину і складає лише 1,3 млн. осіб. За межею бідності знаходиться 15,5% загальної кількості селянських господарств, у 25% - сукупні витрати не перевищують рівень прожиткового мінімуму. Сільські населені пункти поступово обезлюднюються і припиняють своє функціонування, смертність тут на 37% вища, ніж у міських поселеннях. Поселенська мережа за 1991-2008 роки скоротилася на 355 населених пунктів, тобто щороку вона зменшувалась в середньому на 19. За демографічними прогнозами, якщо збережеться така ситуація до 2020 року, частка сільських районів гострої демографічної і поселенської кризи може перевищити 50% їх кількості при третині у 2008 році. Не дивлячись на низьку забезпеченість сільських населених пунктів об'єктами соціального призначення, їх мережа продовжує деградувати. За 1990-2008 роки скоротилася на 45,4 тис. кількість сільських магазинів (75%), 10,8 тис. закладів громадського харчування (59%), 3,6 тис. дитячих дошкільних закладів (29%), 1,3 тис. загальноосвітніх шкіл (8,6%), 4,4

⁸ Структура сукупних ресурсів домогосподарств у 1999-20011рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.org/uk/operativ2007/>

тис. закладів культури (21%) та 1,3 тис. фельдшерсько-акушерських пунктів (8%)⁹. Занепад сільських територій, зубожіння селян зумовлені причинами довготривалого характеру. Основними з них є: нерозвиненість, переважно монофункціональний характер сільської економіки, обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів, слабка матеріально-фінансова база органів місцевого самоврядування, низька доходність і збитковість виробництва окремих основних видів сільськогосподарської продукції, практика реєстрації в містах суб'єктів господарювання на селі; відсутність державної підтримки дрібних сільськогосподарських товаровиробників ігнорування сільської специфіки і потреб у різних напрямках державної політики - регіональній, регуляторній, соціальній, бюджетній тощо.

Отже, головною метою модернізації вітчизняного аграрного сектору є створення умов для сталого розвитку сільських територій, що передбачає диверсифікацію виробничої діяльності і підвищення конкурентоспроможності сільської економіки, підтримання екологічної рівноваги, поліпшення якості життя на селі на основі посилення життєздатності, самодостатності, активності сільських громад з максимально ефективним використанням місцевих ресурсів та приватної ініціативи.

1. Структура сукупних ресурсів домогосподарств у 1999-20011р.р.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	608,1	708,6	911,8	1321,4	1611,7	2012,1	2892,8	3015,3	3469,1	3841,7
Структура сукупних ресурсів домогосподарств	відсотків									
Грошові доходи	80,0	81,1	85,1	86,4	87,6	89,0	87,9	88,5	90,1	89,9
- оплата праці	42,8	44,9	45,2	46,0	48,4	50,6	49,4	47,9	47,9	49,3
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	3,2	3,4	4,4	4,9	4,6	5,2	5,3	5,1	6,2	4,6
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	5,0	5,4	4,8	4,6	3,8	3,6	3,3	2,9	3,4	3,2
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	20,4	18,4	22,2	24,0	23,7	23,0	23,1	26,0	25,9	25,5
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	8,6	9,0	8,5	6,9	7,1	6,6	6,8	6,6	6,7	7,3
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	10,3	9,5	7,0	6,0	5,4	4,8	4,0	4,6	4,8	4,5
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	2,0	1,4	0,9	0,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,5	0,6
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,7	1,0	0,9	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5
Інші надходження	7,0	7,0	6,1	6,5	5,8	5,0	7,1	5,7	4,1	4,5
Довідково: загальні доходи, грн.	583,2	678,6	876,3	1262,1	1544,4	1939,1	2722,8	2892,0	3377,2	3720,9

Джерело: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/strukt_res2006_u.

Спостерігаючи успіх сектору сільського та аграрного туризму, що з допоміжною підгалузі сільського господарства в ряді країн став перетворюватися в самостійний

⁹ Приложение к материалу "Минагрополитики поделилось планами на будущее относительно развития с/х территорий". [Електронний ресурс] – Режим доступа: http://times.liga.net/TEHNO/1_arch_now2.nsf

і конкурентоспроможний сектор туристичної індустрії, на нинішньому етапі деякі держави стали розглядати і підтримувати його вже в цій якості¹⁰. Якщо, наприклад, розглядати досвід цієї форми діяльності у Польщі, то треба звернути увагу, що для визначення агрорекреаційної діяльності на селі, традиційно використовується поняття “господарська гостинність”. З метою підтримки селян у Польщі, які бажають розпочати діяльність у сфері сільського туризму та тих, які вже надають такі послуги відпочиваючим на базі своїх господарств не поширюється закон, нормативний текст якого містить вичерпні критерії господарської (підприємницької) діяльності, та визначення понять підприємця та підприємства. При цьому право, що надає можливість вести повноцінне господарювання, але при цьому не бути обтяженим зобов’язаннями, які покладаються законодавством Польщі на решта підприємців вимагає чіткого визначення наступних ключових понять:

- до послуг сільського туризму слід відносити надання господарями відпочиваючим в оренду кімнати (тобто не окремі місця – ліжка), окремі будинки, чи житлові причепи, місця під розбивки наметів; продажу домашніх страв; а також можуть надаватись інші послуги які пов’язані з перебуванням у даному конкретному господарстві, тобто пов’язаних з господарською діяльністю саме у цьому господарстві;

- селянина, який має право надавати послуги сільському туризму, слід вважати господарем, який займається сільськогосподарською діяльністю самостійно за власний рахунок і є самостійним власником сільського господарства;

- слід також розуміти, що надання послуги у сільському господарстві означає використання з цією метою землі, будівель, та інших засобів цього господарства без зміни їх характеру та порушення їх основної функції – здійснення сільськогосподарського виробництва.

Таким чином, конкретне визначення у законодавстві Польщі понять “агротуристичні послуги”, “селянин (господар)”, “сільське (селянське) господарство” надає можливість чітко відмежувати діяльність у сфері сільського туризму від інших видів туристичних послуг, які надаються у сільській місцевості, але які законодавством віднесені до сфери підприємницької діяльності. Зараз у Польщі існує безліч гостинних господарств і мікроготелів у сільській місцевості, для яких сільський туризм виступає основною формою підприємництва. Натомість, типових агротуристичних господарств порівняно мало. А з тих, які функціонують, значна частина зорієнтована на приймання німецьких туристів (мова йде про економічно розвинуті регіони західної Польщі). Для обслуговування споживачів власники агроосель західного регіону країни пристосовують інтер’єр до високих євростандартів: закупають дороге обладнання, добре оснащують ванні кімнати, використовують елементи оздоблення інтер’єру, характерні для німецького менталітету (наприклад, фігурки гномів і інших персонажів німецьких казок), використовують готичні написи німецькою мовою на рекламних щитах і вивісках, а ціни виставляють у євро¹¹.

Як визначають фахівці, загальним недоліком польського агротуризму в інших

¹⁰ Пітлюч М.М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід Європейських країн./ М.М. Пітлюч, І.І. Михайлюк // Науковий вісник Ужгородського університету.- 2011.- Серія Економіка.- № 33.-Ч.3 – С.154-158

¹¹ Порадник організатору та власнику садиби. Випуск № 17. Досвід організації сільського туризму в інших країнах. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/international/inter/>

регіонах країни є недостатній зв'язок його матеріальної бази із селом, сільським господарством, з традиційною архітектурою та оснащенням інтер'єрів. Сільські жителі нерідко із запалом намагаються уподібнити свої будинки та помешкання до міських, що знижує їх екзотичність у сприйнятті туристами. Більшість власників агротуристичних господарств не надають належної уваги піклуванню про те, щоб їх будинки мали в собі якомога більше оригінальної архітектури та стилістики. Агротуристичний продукт, що пропонується польськими господарствами, на жаль, часто зводиться виключно до ночівлі та харчування. Але ж рентабельність об'єктів для ночівлі зростає, якщо тут надаються також інші туристичні послуги. Промоційна система польських агротуристичних господарств також варта наслідування. Нині в країні щорічно видаються десятки тисяч каталогів та рекламних буклетів, які пропанують агротуристичні послуги, розробленими для усіх територіальних рівнів мережі: груп воєводств, воєводств, гмін і навіть окремих сіл. Перевагою каталогів є насичення їх конкретною практичною інформацією: ціни, адреси, категорії та види осель¹².

Розвиток сільського та агротуризму в Україні підтримується спеціальними європейськими програмами ТАСІС, Міжнародного фонду „Відродження”, фонду „Євразія”, Європейської федерації сільського зеленого туризму „Єврожітс” та іншими. Так, наприклад регіональним фондом підтримки підприємництва по Івано-Франківській області впроваджується українсько – польський проект «Почни свій бізнес на селі. Позааграрна підприємницька діяльність задля добробуту українських селян (агротуризм)». Проект спрямований на підтримку українського бізнес-середовища у сфері розповсюдження позааграрного підприємництва у сільських районах, а також застосування на українському ґрунті європейських моделей, що стосуються поширення мережі агротуристичного підприємництва. На вирішення цих проблем спрямована і Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, яка передбачає вжиття заходів для забезпечення розвитку сільських територій шляхом сприяння диверсифікації підприємницької діяльності в сільській місцевості, розвитку сільського туризму¹³.

За даними досліджень, основними районами агрорекреаційної діяльності в Україні є Крим та Карпати. Особливо інтенсивно агротуризм розвивається в Карпатському регіоні – Івано-Франківській, Закарпатській і Львівській областях. Збільшується кількість підприємців - власників «гостинних» садиб у Чернівецькій та Волинській областях. Такі садиби з'являються в центральній частині України: Київській, Черкаській, Вінницькій областях, а також в Запорізькій, Кіровоградській, Дніпропетровській, Донецькій, Одеській та інших областях. Загалом, господарі більш 600 садиб із 18 областей України ведуть агрорекреаційну діяльність. Станом на 1 січня 2012 року, в Україні за Програмою добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба», категоризацію пройшли 84 садиби з 16 областей, у тому числі отримали сертифікат відповідності: базового (найнижчого) рівня – 46 садиб першого – 10 другого – 17 третього (найвищого) – 11.

¹² Порадник організатору та власнику садиби. Випуск № 17. Досвід організації сільського туризму в інших країнах. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/international/inter/>

¹³ Постанова КМУ від 19 вересня 2007 р. N 1158. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 року N1390. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk>

Добровільна категоризація у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» має чотири категорії, які позначаються відповідним знаком. Підготовку Програми добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» та категоризаційних вимог здійснено на підставі Закону України "Про туризм", міждержавних стандартів щодо туристично-екскурсійного обслуговування та аналогічних стандартів країн-членів Європейської федерації сільського та фермерського туризму EUROGITES (Австрії, Ірландії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Швеції, Швейцарії, Чехії). Вимоги добровільної категоризації розроблені відповідно до вимог ДСТУ 4268:2003 "Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги". Категоризація засобів розміщення здійснюється у добровільному порядку за заявою власника засобу розміщення до Комісії з категоризації у сфері сільського туризму «Українська гостинна садиба» Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні¹⁴. Отже, саме сільські засоби розміщення, що пройшли категоризацію мають підстави стати базовими для розбудови територіальної мережі агротуризму в Україні.

Слід зазначити, що згідно плану Мінагрополітики України щодо розвитку сільського зеленого туризму на період до 2015 року (наказ № 24 від 18 січня 2013 року) передбачено низка системних організаційних заходів :

1. Організація вивчення туристичних ресурсів регіонів з метою розроблення методичних рекомендацій щодо розвитку сільського зеленого туризму;
2. Популяризація сільського зеленого туризму через засоби масової інформації та мережу Інтернет;
3. Участь у розробці та запровадженні спеціальних регіональних програм з підтримки розвитку сільського зеленого туризму;
4. Підготовка фахівців для роботи у сфері сільського зеленого туризму;
5. Організація та проведення освітніх заходів для осіб, які бажають займатися сільським зеленим туризмом;
6. Проведення консультаційних послуг в регіонах для осіб, які бажають займатися сільським зеленим туризмом, з питань організації та діяльності сільського зеленого туризму;
7. Надання організаційно-методичної допомоги головам сільських рад, суб'єктам сільського зеленого туризму щодо організації діяльності у цій сфері;
8. Сприяння власникам особистих селянських господарств, які займаються наданням послуг у сфері сільського зеленого туризму, участі у міжнародних та обласних виставках-ярмарках з сільського зеленого туризму;
9. Сприяння у створенні переліку особистих селянських господарств, які займаються туристичною діяльністю у сфері сільського зеленого туризму, для визначення 100 кращих садиб;
10. Участь у проведенні презентації продукту сільського зеленого туризму в регіонах серед населення сільської місцевості з метою залучення його до діяльності у цій сфері;
11. Залучення фермерських та особистих селянських господарств до надання послуг у сфері сільського зеленого туризму;
12. Проведення конференцій, круглих столів, тренінгів, навчальних семінарів щодо організації та провадження сільського зеленого туризму в регіонах;
13. Вивчення практики організації та визначення моделей функціонування

¹⁴ Статистика. [Електрон.ресурс].- Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua>

сільського зеленого туризму (форми партнерської взаємодії);

14. Сприяння у проведенні соціологічних досліджень серед власників особистих селянських господарств, а також вивчення особливостей потенційних споживачів даного туристичного продукту;

15. Розробка дорожньої карти щодо функціонування сільського зеленого туризму в Україні.

Таким чином, агрорекреаційна діяльність може стати однією з найважливіших умов виходу на траєкторію підвищення добробуту українських селян. У цьому контексті основним завданням державної регіональної політики стає не привнесення ресурсів зростання у відсталі регіони ззовні, а створення умов для формування місцевого потенціалу такого зростання. Залучаючи у сферу цієї діяльності природні ресурси, культурні комплекси, селища, особисті домогосподарства, технічні системи та інші складові рекреаційного потенціалу, людина знаходить або формує, а суспільство розвиває особливі територіальні рекреаційні мережі.

Незважаючи на те, що туризм в Україні визнано одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури, державна політика щодо формування механізму управління туристичною сферою характеризується недостатньою послідовністю, що обумовлюється реструктуризацією та реорганізацією органів управління туризмом, частими змінами пріоритетів і обсягів фінансування розвитку туризму. В той же час, соціально-економічні проблеми регіонів, залежність від вуглеводних джерел енергії і, як наслідок, наростаючі екологічні проблеми, нерівномірний розвиток територій, руйнація традиційного укладу природокористування, дають підстави для подальшого пошуку новітнього вектору розвитку регіональних туристично-рекреаційних мереж. Науковці звертають увагу на необхідність формування концепцій регіонального розвитку туризму на засадах «зеленої» економіки¹⁵. Розвиток «зеленого» агротуризму відбувається і в Україні, приваблюючи нові приватні інвестиції та сучасні технології. Ці паростки нового «зеленого» господарювання, звичайно, не замінять індустріальний розвиток туризму, але саме вони формують пріоритети екологізації рекреаційної діяльності. Формування напрямків та форм «зеленої» агрорекреаційної діяльності має підстави стати сучасним трендом в сфері регіонального туризму в умовах економічного зростання. Про це свідчить реальний досвід розвитку мереж агротуристичних господарств та малого «зеленого» бізнесу Канади, Італії, Польщі, Словенії, Румунії¹⁶.

Незавершеність процесу ринкових перетворень в рекреаційно-туристичному комплексі та аграрному секторі держави, привертає увагу до проблем інституційного забезпечення внаслідок: невідповідності сучасним вимогам щодо нормативно-правового забезпечення політики розвитку агротуризму системному об'єкту управління, яким є регіон; не ефективну рентну політику рекреаційного природокористування в регіонах; відсутність пріоритетів в розвитку агротуристичних центрів, агрогастрономічних ферм, агроготелів та туристичних хуторів в регіонах; недосконалий маркетинг територій; відсутність цільових

¹⁵ «Зелена» стратегія регіону: монографія [Б.В.Буркинський, Т.П.Галушкіна, В.С.Реутов, С.Г.Нездоймінов, та ін.]; за наук. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. Б.В.Буркинського, д.е.н., проф. Т.П.Галушкіної. Одеса: ІПРЕЕД НАН України. - Саки: ПП «Фенікс», 2011. – 448с.

¹⁶ 4-й Європейський конгрес по сільському туризму 2012. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://europeanrtcongress.org>

регіональних програм кластеризації сільського зеленого та аграрного туризму; відсутність наукового супроводу регіональних програм розвитку агрорекреаційного сектору туризму¹⁷. Ці проблеми потребують їх вирішення на державному та регіональному рівнях.

Аналіз причин їх виникнення вказує на необхідність формування в країні суспільного середовища, сприятливого для ефективного розв'язання проблем сільських територій програмним методом, через запровадження інтегрованих підходів до формування та реалізації політики розвитку сільських територій на основі залучення та координації діяльності зацікавлених сторін на всіх рівнях управління, організації міжсекторальних діалогів, розробки інтегрованих програм та планів з розвитку економічної діяльності, створення соціальної інфраструктури та впровадження природоохоронних заходів. Об'єднання власників «зелених» садив в територіальну мережу дає змогу залучати фінансові ресурси в виробництво нових туристичних послуг шляхом об'єднання спільних фінансових можливостей підприємців аграрного туризму в регіоні; залучення інвестицій через спільну участь в інвестиційних програмах; шляхом участі в конкурсах проектів, що фінансуватимуться як гранти; об'єднання спільних фінансових можливостей для забезпечення гарантій на отримання кредитних ресурсів. При цьому забезпечується обмін інформацією, а також можливість виходу на внутрішні та зовнішні ринки агротуризму. На наш погляд, в Україні склалися достатні передумови щодо формування територіальної мережі агротуризму, розбудова якої забезпечується шляхом:

- визначення перспектив розвитку мережі аграрного туризму на основі розроблених та затверджених в установленому порядку регіональних програм розвитку сільського та аграрного туризму;
- визначення пріоритетів розвитку аграрного туризму з урахуванням зональних та регіональних особливостей та наявності природних ресурсів;
- удосконалення механізму надання державної підтримки аграрному сектору туризму та забезпечення розвитку агрорекреаційних територій з урахуванням вимог територіальних громад;
- створення організаційно-правових умов для розвитку паритетних відносин між аграрним туризмом та іншими галузями економіки;
- юридичного та технічного оформлення права землеволодіння та землекористування;
- урегулювання земельних відносин та раціоналізації рекреаційного землекористування, формування ринку земель сільськогосподарського призначення;
- здійснення заходів щодо забезпечення розвитку інфраструктури ринку аграрного туризму, диверсифікації каналів реалізації продукту аграрного туризму, захисту ринку від турпослуг низької якості;
- здійснення заходів щодо збільшення ємності ринку агрорекреаційної діяльності з урахуванням потреб населення, його купівельної спроможності та максимальних можливостей регіональних туристичних ринків ;
- інноваційно-інвестиційного зміцнення матеріально-технічної бази підприємницького сектору аграрного туризму, впровадження екологічно

¹⁷ Нездоймінов С. Г. Аграрний туризм як фактор стратегії «зеленої» економіки. /С.Г.Нездоймінов// Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал.-Тернопіль: ТІ АПВ НААН України, 2012.- № 6 (32). - С.49-53.

безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих «зелених» технологій.

Принципи інституційної трансформації аграрного сектору, сфери рекреації та туризму закладено у Програму економічних реформ. Метою переходу України до сталого розвитку є забезпечення високої якості життя нинішнього і майбутніх поколінь шляхом збалансованого соціально-економічного і екологічного розвитку, відтворення навколишнього природного середовища, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу країни. Саме розвиток агротуризму відповідає культурним і світоглядним цінностям українського народу, в історії та традиціях якого завжди було бережливе ставлення до землі, води, рослинного і тваринного світу, природи загалом. На сьогодні в Україні не існує загальної агротуристичної територіальної мережі та інтегрованих агрорекреаційних господарських утворень в регіонах. Однак їх появи слід очікувати в найближчому майбутньому. З розвитком туризму та рекреації в аграрних регіонах держави, зростанням її туристичної привабливості для закордонного споживача, незабаром Україна стане цікавим ринком аграрного туризму для європейських туристичних операторів та туристів. Розвиток агротуристичних мереж спрямований на консолідацію агрорекреаційних ресурсів територій і забезпечення доступу до цих ресурсів усіх учасників туристичного руху.

План розвитку територіальної мережі агротуризму в Україні, на нашу думку, повинен передбачати розробку концепції, метою якої має стати створення необхідних інституційних умов для розвитку соціального партнерства сільської громади та малого підприємництва. В цілому концепція повинна окреслювати такі питання, як підвищення доходу людей, зайнятих в сфері агротуристичного бізнесу та послуг гостинності домогосподарств; гарантії якості послуг та безпеки туристам; захист, збереження і відновлення існуючих соціокультурних і природних систем; повний і гармонійний розвиток територіальної сільської громади. Сучасні заходи аграрної реформи повинні враховувати важливу роль у мобілізації, недозадіяного досі економічного потенціалу аграрного туризму, що, у свою чергу, оптимальним чином буде поєднувати показники макроекономічного зростання з підвищенням доходів безпосередніх сільських домогосподарств, тобто сприятиме «соціалізації» економічного зростання. Реформування потребує система державної підтримки підприємців агротуризму, що має базуватися як на субсидованому (гарантованому) кредитуванні і на наданні прямої фінансової підтримки, так і на сприянні розвитку аграрного туристичного бізнесу в трудонадлишкових регіонах, передбачати створення Державної системи сільсько-господарського дорадництва з використанням науково-технічного потенціалу закладів та установ Мінагрополітики України та Національної академії аграрних наук України. Таким чином, вищезазначене обумовлює необхідність розробки державних заходів щодо розбудови територіальної мережі аграрного туризму в Україні, науково-прикладних засад формування регіонального продукту агротуризму як напряму туристичної території і як чинника економічного зростання регіону.